

THE COLLAPSE OF COMMUNISM - CRITICAL PERSPECTIVES AFTER THE FILM ”THE LIVES OF OTHERS” (2006)

Mirabela Rely Odette CURELAR
Associate Professor PhD
“Constantin Brâncuși” University of Târgu-Jiu

Sheilla Patricia STAMATOIU
MA, “Constantin Brâncuși” University of Târgu-Jiu

ABSTRACT:

THE COMMUNIST PERIOD IS CHARACTERIZED AS A VERY TENSE ONE IN THE FILM, EVERYTHING IS KEPT UNDER CONTROL BY THE SECRET SERVICES OF THE STATE, AND THE POPULATION SURVIVES UNDER THE FEELING OF TERROR TOWARDS THE SYSTEM AND ITS HORRORS. THE SOCIALIST PERIOD FAVORS IN THE FILM THE ABUSES OF POWER OF THOSE IN KEY POSITIONS, AND THE EXERCISE OF POWER FOR PETTY PERSONAL PURPOSES. THE FILM OFFERS A GRIM VISION OF THE SOCIALIST PERIOD, A GROTESQUE PERIOD OF HORROR, IN WHICH THE PETTINESS OF THOSE IN POWER EXCEEDS THE LIMITS OF NORMALCY. ABUSES TAKE ON PAROXYSMAL PROPORTIONS, POLITICAL, SOCIAL AND SEXUAL. THE ABUSES COMMITTED BY THE SOCIALIST SYSTEM ARE PRESENTED BY EXAMPLES INSPIRED BY REALITY, AND THE CONTROL OF THE SECRET SERVICES OVER THE ENTIRE POPULATION IS A CERTAINTY CONFIRMED BY HISTORY. HOWEVER, THE FILM OPENS THE WAY FOR FORGIVENESS AND RECONCILIATION, LEAVING THE IMPRINT OF HUMANITY TRANSPARENT, AND THE PARABLE OF THE GOOD MAN REPRESENTS THE OBVIOUS INVITATION TO MORALITY AND HUMANITY. THE FILM IS A CLEAR PROOF OF LIFE IN THE SOCIALIST PERIOD, IN WHICH POLITICAL POWER EXERTED ITS FORCES IN THE MOST ABSURD FORMS.

KEYWORDS: *PERIOD OF HORROR, GRIM VISION, FORGIVENESS, RECONCILIATION, MORALITY, HUMANITY*

Prăbușirea comunismului în Europa a surprins prin caracterul său rapid lumea întreagă. Începând cu 1989, transformările cu privire la comunism au luat amploare, debutând cu revoltele din iunie 1953 în RDG și Cehoslovacia, din 1956 în Polonia și Ungaria, din 1968 la Praga reprezintă tot atâtea trepte spre implozia finală din 1989 și la desatelizări complexe.

Polonia și Ungaria făceau parte din cei șase sateliți ce formau „Imperiul sovietic” din Europa Răsăriteană, care s-au desprins de comunism printr-o negociere între elitele partidului și cele ale societății civile. Partidul Comunist Polonez și mai ales cel Maghiar nu au eradicat niciodată integral curentele reformiste apărute puțin după moartea lui Stalin, iar Imre Nagy, în iunie 1953 susținea că trebuie imprimată o direcție nouă, unui partid pe care conducerea îl trăgea spre „bonapartism”, „fuhrerism” și „oportunism”.

Polonia și Ungaria. „Revizionişti” îi combat în cadrul Partidului Comunist Polonez pe ultrastalişti, pentru a-i obliga să-i cedeze un loc lui Wladislaw Gomulka, astfel că partidul nu trebuie să guverneze, ci doar să îndrume, și că există mai multe căi spre socialism, fiecare stat comunist avînd dreptul la suveranitate și independență. *Imre Nagy și Wladislaw Gomulka* au fost însă neutralizați de „garda” conservatoare și prosovietică. În Polonia, anii '60 au fost dominați de o luptă implacabilă, la nivelul conducerii, între „revizionişti”, pe de o parte, recrutați din rîndurile intelectualilor și jurnaliștilor, și „partizani”, pe de altă parte, reuniți într-o asociație de foști combatanți (*Zbowid*) și conduși de antisemitul M. Moczar. Acțiunile de revoltă și reformiste au loc în 1964, în 1968, pentru o deschidere economică spre Occident și o relativă liberalizare a sistemului sociopolitic.

Mișcări reformiste apar și în 1973-1974, în 1986, 1988, în urma cărora se impune un dialog între comuniști și opoziție, deoarece în Polonia și Ungaria era nevoie de o societate civilă experimentată și matură. Maturitatea societății civile și crearea Solidarității se evidențiază după vizita papei Ioan Paul al II-lea în țara sa natală, în iunie 1979, iar pe de altă parte, prin evenimentul din 16 iunie 1989, cu cei 200.000 de maghiari prezenți la Budapesta pentru funeraliile solemne ale lui Imre Nagy. Revoltele din 1970 și 1976, precum și crearea Solidarității în 1980, urmată de intrarea ei în ilegalitate în 1981 au la bază o mobilizare permanentă a majorității populației, a creării „ambianței societale” (Dudău, S2/2019, p.96) specifice.

Recaptarea interesului occidental devine perfect vizibilă în deceniul opt. Autoritățile comuniste poloneze nu au mai refuzat contactele, ci, dimpotrivă, Generalul Jaruzelski s-a întâlnit de cel puțin șase ori cu Ioan Paul al II-lea, dintre care o dată la Roma, în 1987, întâlniri care ar fi contribuit la semnarea acordului din iunie 1982, între Ronald Reagan și Ioan Paul al II-lea, cu scopul de a răsturna comunismul, și obținerea libertății de conștiință și de acțiune, idee ce aparținea lui Ioan Paul al II-lea.

Strategia de prăbușire a socialismului, în mod pașnic, după cum notează în *Memoriile* sale generalul Jaruzelski, de trecere la democrație și de „adaptare la configurațiile momentului istoric” (Dudău, S1/2019, p.141) are loc la 13 decembrie 1981, cînd generalul Jaruzelski, noul prim-secretar general, decretează starea de război și formează un Consiliu militar al Salvării Naționale (Mărcău, 2015, pp. 124-129). Totodată, asasinarea din 1984 a abatelui *Jerzy Popieluszko*, preot al Solidarității, constituie un punct de înlocuire a luptei cu compromisul, și al „atingerii unui apogeu al crizei de legitimitate” (Tomescu, S1/2019, p.46). Se cerea un compromis cu aripa moderată din Partidul Comunist, aripa Walesa. 57 de delegați ai partidului, Bisericii și Solidarității s-au așezat în jurul marii „mese rotunde” organizate la Varșovia și între 6 februarie și 7 aprilie, au convenit ca opoziția să intre în Parlamentul devenit bicameral, iar Solidaritatea să fie legalizată. În luna iunie a anului următor, aceasta a câștigat toate locurile pe care le putea câștiga: 99 din 100 în Senat și 161 în Dietă. La 18 august, Tadeusz Mazowiecki devine cel dintâi prim-ministru necomunist de după 1945, conducînd un guvern cu 13 ministri din 24, proveniți din Solidaritatea, „în care există frontierele raționalității” (Alecsoiu, 2019, p.75). La 29 decembrie, Dieta abolește rolul conducător al Partidului Comunist și adoptă economia de piață. Astfel, Ungaria își va dobîndi legalitatea.

Începînd cu 1986, Partidul Comunist Maghiar acceptă pentru alegeri principiul candidaturilor multiple și neimpuse. La scrutinul legislativ din iunie 1986, pentru cele 387 de locuri de deputați există 762 de candidați, dintre care 71 „nerecomandați” de către partid; îi reabilitează pe condamnați (septembrie 1988), recunoaște caracterul popular al revoltei, proclamă ilegală executarea lui Nagy în 1958, îl exclude pe J. Kádár din Comitetul Central

(mai 1989) și acceptă organizarea unor funeralii solemne pentru Imre Nagy, în iunie 1989 (Mărcău, 2011, pp. 10-15).

În septembrie 1987, 160 de intelectuali de diverse tendințe înființează un „forum democratic” în care să se discute problemele cele mai importante, apoi primul sindicat independent și, în aprilie 1989, când se reînființează Partidul Independenței Maghiare.

La 2 mai 1989, vor fi luate două decizii importante, una prin care se elimină gardul electrificat de la frontiera cu Austria și, o lună mai târziu, prin care autorizează circulația liberă spre Occident, sfîșiind astfel „Cortina de Fier” (Mărcău, 2019, pp. 69-70), provocând astfel tranzitul a sute de mii de refugiați est-germani și destabilizându-se iremediabil regimul comunist din RDG; cealaltă *abandonarea rolului conducător al Partidului Comunist, la 7 octombrie 1989*. Ungaria a cunoscut, asemenea Poloniei, o desatelizare negociată, fiind recunoscut multipartitismul și votarea unei legi fundamentale ce revizuiește Constituția din 1949 și transformă Ungaria în republică.

Perspective critice

Studiu de caz/Analiză film: *VIEȚILE ALTORA*(2006)

1. Cum se poate lega tema filmului prezentat de problema Europei Centrale?

Tema filmului poate fi legată de problema Europei Centrale, deoarece dominația germană exercita presiuni politice și asupra Europei Centrale, care a inițiat unele mișcări avangardiste, în state precum: Austria, Cehoslovacia, Germania, Ungaria și Polonia. Astfel, nemulțumirile se răspândiseră în rândul populației dominate de sistemul socialist.

2. Ce perioadă este prezentată în film? Care este una dintre caracteristicile acesteia în comparație cu prezentul?

Filmul prezintă perioada comunistă dinaintea căderii Zidului Berlinului, construit ca o barieră de separare între Berlinul Occidental și Republica Democrată Germană timp de aproape 28 de ani. Acțiunea filmului se desfășoară în 1984, în Berlinul de Est.

În comparație cu prezentul, în care Germania unificată din 1990 este un stat liber și democratic, în acea perioadă, după cum ne este prezentat în film, populația RDG se afla sub controlul STASI, poliția secretă est-germană, care avea 100.000 de angajați și 200.000 informatori, care aveau rolul de a menține dictatura proletariatului.

3. Cum este prezentat Serviciul de Securitate?

Serviciul de Securitate este prezentat ca un organ foarte abil, devotat sistemului, care se seiza din oficiu în privința unui subiect și începea cercetările și urmărirea acestuia în forma cea mai discretă, până la descoperirea dovezilor incriminatorii. Subiecții erau considerați dușmanii sistemului, în film, ai socialismului. Doi agenți importanți de securitate, șeful departamentului de cultură Anton Grubitz și profesorul Gerd Weisler de la școala de securitate(căpitanul STASI),, participa la teatru, deoarece află că va participa și ministrul Bruno Hempf, și astfel, poate vor putea obține potențiale favoruri, bazate pe supunere și obediență. Subiectul urmăririi devine tocmai Dreyman, scriitorul piesei, despre care sistemul avea o părere bună, considerându-l singurul scriitor nesubversiv, care era citit și în vest. Cei doi agenți de securitate, îl suspectează pe scriitor, comparându-l cu un subiect arogant și subversiv, supus interogatoriului, și prezentat studenților la Școala de Securitate, de către profesorul Weisler.

4. Pe ce considerente se pornea urmărirea unor persoane? Care erau criteriile?

Urmărirea unor persoane era declanșată pe considerente subiective, fără a exista argumente certe cu privire la un subiect, sau în funcție de antipatia unui agent de securitate față de un subiect, așa cum este cazul scriitorului Dreyman. Șeful departamentului de cultură primește din partea ministrului Hempf asigurarea că va avea ”un prieten bun în Comitetul Central”, dacă va descoperi probe în defavoarea scriitorului Dreyman. Amplasarea de microfoane în casa subiectului (Dreyman) reprezintă acte de dictatură și control, în scopul aplicării unor acte de șantaj, sau sancțiuni asupra celui urmărit. Una din strategiile dictaturii comuniste era susținerea și laudarea mascată a subiectului urmărit, pentru ca acesta să nu bănuiască faptul că este suspectat, scena de la petrecerea de după premiera spectacolului, în care ministrul amintește un citat după Stalin: ”scriitorii sunt inginerii sufletului” și aduce urale scriitorului și iubitei acestuia, care era și actrița principală a piesei, este un exemplu elocvent.

5. Cum este prezentată în film perioada socialistă?

Perioada socialistă este prezentată în film foarte prudentă și pregătită din punct de vedere politic și economic pentru cel de-al X-lea Congres. Deviza și jurământul prin care erau uniți socialiștii era: ”suntem scutul și sabia partidului”. Perioada socialistă se caracterizează ca fiind una foarte tensionată în fim, totul este ținut sub control de către serviciile secrete ale statului, iar populația supraviețuiește sub sentimentul terorii față de sistem și de ororile sale. Perioada socialistă favorizează în film abuzurile de putere ale celor situați în funcții cheie, și exercitarea puterii în scopuri personale meschine.

6. Există exemple precum cele din film și în realitate? Nominalizați.

Există exemple similare celui din film și în realitate, în care unele persoane au fost supuse abuzurilor, u fost închise și au suportat tratamente degradante, și chiar inumane, și care ulterior au intentat proces statului român la CEDO. Menționez cazul „Gheorghe Moșoi ZARAFIM împotriva României” și cazul „ELENA POP BLAGA împotriva ROMÂNIEI”.

7. Care este specificitatea filmului?

Specificitatea filmului este că sub dictatura socialistă/comunistă totul trebuie să fie sub control. Pentru supunere indivizii sunt amenințați că nu vor obține sau vor pierde anumite lucruri, precum locuri de muncă, locuri în școli sau universități, și chiar persoane dragi. Exemplul lui Jerska, regizorul exclus, este evident în film, dar și scriitorul Dreyman putem spune în sens figurat, că poartă deasupra capului sabia lui Damocles deoarece îi este incomod ministrului Hempf, care caută orice mijloc de a-l incrimina. Scriitorul Dreyman este intelectualul conștient de puterea sistemului și de compromisurile societății. Mesajul său absolut realist: ”A trebuit să lupt, să ies din cătușele clasei de mijloc” reprezintă dovada cea mai clară a constrângerilor sociale și politice existente.

8. Este sentimentul de frică transpus în film? În ce manieră?

Sentimentul de frică este transpus în fim într-o manieră directă, eroii acționează discret, conștientizând și asumându-și sentimentul de teamă, pe care și-l maschează eschivându-se, precum doamna Meyneken, sau nerecunoscând anumite informații, așa cum o face Dreyman atunci când prietenul său Paul îl acuză pe regizorul care îi luase locul lui Jerska, ca făcând parte din STASI (poliția secretă a RDG). Paul însă, susține cu demnitate că oameni precum acest regizor l-au denunțat(turnat) pe Jska, și astfel, el și-a pierdut calitatea de regizor. Dominat de sentimentul de teamă, comportamentul lui Dreyman este impecabil, el rămâne vertical, stăpânindu-și gândirea și convingerile, controlându-și cu abilitate trăirile interioare. Prin

intermediul microfoanelor instalate în casă, îi era supravegheată fără știrea sa întreaga activitate, atât profesională cât și personală.

Sentimentul fricii este prezent și se simte și în timpul scenei de la masă, în care cei doi agenți superiori de securitate asistă la amuzamentul colegilor inferiori, pe care îi surprind într-un moment de haz, și, deși se dorește a fi o atmosferă destinsă, scena este încărcat de tensiune și presărată cu glume care pun presiune psihică asupra inferiorilor.

9. Ce viziune oferă filmul asupra perioadei socialiste?

Filmul oferă o viziune sumbră asupra perioadei socialiste, o perioadă a ororilor, grotescă, în care meschinăria celor aflați la putere depășește limitele normalului. Abuzurile capătă proporții paroxistice, atât de natură politică, socială, cât și sexuală. Un exemplu îl constituie sinuciderea prin spânzurătoare a regizorului Jerska, care nu a mai rezistat presiunilor sistemului, sau sinuciderea Cristei-Maria, care cedase presiunilor securității.

Discuția dintre Dreyman și Crista-Maria, iubita sa, este una foarte lucidă și profundă, în care teama de sistem domină rațiunea, compromisurile devin normalitate într-o lume anormală, dominată de puterea dictaturii socialiste. Sistemul este singurul care impune regulile ”nescrise”, dar asumate tacit de fiecare individ pentru sine. Nesupunerea este egală cu moartea, precum destinul lui Jerska, iar supunerea rămâne singura cale de supraviețuire.

Într-o lume în care meschinăria și ipocrizia reprezintă condiții principale pentru evoluție sau măcar supraviețuire, umanitatea triumfă prin intermediul unor ”oameni buni”, care doresc să restabilească ordinea firească a lucrurilor și a vieții, oameni asemeni agentului de securitate Wiesler, sau HGW XX/7, care camufleză discuția cu caracter politic dintre Dreyman și Crista-Maria, și care ar fi putut servi ca probă incriminatorie împotriva acestora, și chiar intervine în destinele celor doi, restabilindu-le echilibrul și încrederea în cuplu. Totuși rezistența împotriva sistemului eșuează și eroina cedează presiunilor, dezvăluindu-și iubitul, și astfel ucigându-și singurul sentiment pur, care mai exista în această lume mizeră. Slăbiciunea de a ceda presiunilor securității este încununată însă de puterea de sacrificiu prin care eroina filmului, Crista-Maria se sinucide, aruncându-se în fața unei mașini, sperând că astfel se poate elibera de povara trădării. Este ceea ce poate fi denumită „a cold-blooded murderer” (Simion, 1/2016, p 11)

10. Reușește filmul să prezinte epoca socialistă? În ce fel?

Epoca socialistă este prezentată în film în modul cel mai realist, prin exemple de corupție, teamă, teroare, presiune și trădare. Într-o societate nedreaptă, marcată de personaje corupte și lipsite de scrupule, sentimentul umanității triumfă, iar virtuțile umane reușesc să biruie meschinăria vieții.

Personajul Wiesler întruchipează eroul moralizator al umanității, care își încalcă jurământul față de convingerile sistemului și se lasă condus de propria rațiune, lucru neacceptat într-o societate socialistă. Deși reușise să șteargă toate urmele incriminatorii pentru scriitorul Dreyman, până la sosirea securității acasă la acesta, și să mute mașina de scris în alt loc, destinul implacabil își face jocul, iar moartea prin sinucidere a eroinei copleșită de sentimentul trădării, nu poate fi împiedicată.

Mai presus de toate se situează onoarea și moralitatea umană, calități cu care puțini indivizi rămăneau înzestrați în societatea socialistă, așa numitele „mental mechanisms” (Manasia, 2020, p.24) care se conservă doar pe fondul existenței sentimentului de umanitate.

După căderea Zidului Berlinului, și totodată a socialismului, Dreyman îi dedică o carte lui Wiesler, intitulată sugestiv, după cartea dăruită și lui de către regizorul Jerska – ”Sonată pentru un om bun”, ”Un roman dedicat lui HGW XX/7, ca mulțumire”.

11. Care este asemănarea dintre informațiile științifice și povestea filmului?

Asemănarea dintre informațiile științifice și povestea filmului este că filmul redă realitatea cruntă din acea perioadă, în forma sa cea mai realistă. Abuzurile comise de sistemul socialist sunt prezentate prin exemple inspirate din realitate, iar controlul serviciilor secrete asupra întregii populații este o certitudine confirmată de istorie. Filmul deschide însă, calea iertării și a împăcării, lăsând să transpară amprenta umanității, iar parabola omului bun reprezintă invitația evidentă la moralitate și omenie. Filmul constituie o dovadă clară a vieții din perioada socialistă, în care puterea politică își exercita forțele în formele cele mai absurde.

BILIOGRAFIE:

1. Jean Francois Soulet, ISTORIA EUROPEI DE EST. DE LA AL DOILEA RĂZBOI MONIAL PÂNĂ ÎN PREZENT, Iași, Polirom, 2008, pp. 123-180.
2. Vladimir Tismăneanu, REVOLUȚIILE DIN 1989. ÎNTRE TRECUT ȘI VIITOR, Polirom, Iași, 1999, pp. 27-61.
3. DUDĂU, A-M(S2/2019), NUANCES OF THE NON-PREDICATIVE-FOUND IN EPIC SPEECH, Annals of the „Constantin Brâncuși” University of Târgu Jiu, Letter and Social Science Series, Retrieved from file: [12. Ana-Maria DUDĂU - NUANCES OF THE NON-PREDICATIVE-FOUND IN EPIC SPEECH.pdf](#)
4. Idem,(S1/2019), EXPRESSIVE VALUES OF NON-PERSONAL VERBAL FORMS, , Annals of the „Constantin Brâncuși” University of Târgu Jiu, Letter and Social Science Series, Retrieved from file: [22. Ana Maria Dudau - EXPRESSIVE VALUES OF NON-PERSONAL VERBAL FORMS.pdf](#)
5. Tomescu, I, R, (1/2019), PERMANENT STRUCTURED COOPERATION, Annals of the „Constantin Brâncuși” University of Târgu Jiu, Letter and Social Science Series Supplement, Retrieved from file: [07. Ina Raluca Tomescu - PERMANENT STRUCTURED COOPERATION.pdf](#)
6. Alecsioiu, O, R, (1/2019), ASPECTS REGARDING THE APPEARANCE AND EVOLUTION OF THE CONCEPT OF ORGANIZATIONAL CULTURE, Annals of the „Constantin Brâncuși” University of Târgu Jiu, Letter and Social Science Series Supplement, Retrieved from file: [11. Olivia Alecsioiu - ASPECTS REGARDING THE APPEARANCE AND EVOLUTION OF THE CONCEPT OF ORGANIZATIONAL CULTURE.pdf](#)
7. Flavius Cristian Mărcău (2019), „Hindering the process of democratization in Romania as a consequence of the social protests in the early 90s”, în *Research and Science Today* Nr. 1(17)/2019, pp. 69-76
8. Flavius Cristian Mărcău (2011), *Romanian Revolution of December 1989*, Academica Brancusi, Targu-Jiu
9. Flavius Cristian Mărcău (2015), „Revolution of <the ten years> from Poland”, în *Research and Science Today Supplement*, No. 3/2015, July 2015, pp. 124-129
10. Simion, M, O, (1/2016), THEODORE DREISER’S SOCIAL CRITICISM IN AN AMERICAN TRAGEDY, Annals of the „Constantin Brâncuși” University of Târgu Jiu, Letter and Social Science Series Supplement, Retrieved from file: [02 Simion.pdf](#)
11. Manasia, M, G, (1/2020), UNDERSTANDING THE FACTORS INFLUENCING SECOND LANGUAGE ACQUISITION, Annals of the „Constantin Brâncuși” University of Târgu Jiu, Letter and Social Science Series Supplement, Retrieved from file: [03. Mihaela Georgiana MANASIA - UNDERSTANDING THE FACTORS INFLUENCING SECOND LANGUAGE ACQUISITION.pdf](#)